॥ अथ मांडव्यशिक्षाप्रारंभः ॥ ॥ पत्रे ७

श्रीगणेशायनमः॥ अथशिक्षां प्रवक्ष्यामि यजुषामुपदेशतः॥ सर्वेषामेव वेदानां सर्वेषामेव कर्मणां॥ १॥ अथातो दर्शपूर्णमासौ व्याख्यास्यामः॥ २॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोर्याज्यानुवाक्याः॥ ३॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः समिधो यजति॥ ४॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रयाजानूयाजाः॥ ५॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः पत्नीसंयाजाः॥ ६॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रधानहविषः॥ ७॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः स्विष्टकृदादयः॥ ८॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः पिण्डपितृयज्ञः॥ ९॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १०॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ ११॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १२॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १३॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १४॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १५॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १६॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १७॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥ १८॥ अथातो दर्शपूर्णमासयोः प्रकृतिवदाग्नेयादयः॥

ग्नइति घरः पोदेवीरिति चतस्रोऽन्याय नुर्गो ह्यदशनवमीत्यनसा नोत्ये कत्रिंशे षधृयज्ञतिति स्य आपोदिव्येतिति स्योमित्यग्नि पं च रुत्वा यं त्यं कामित्यस्येतिति स्वोविश्वेदेवस्त्या ष्याया योताः सप्तदशै का दशो र्क चः षट्त्रिंशत्तमतिर्यं ज्ञे षिपट्त्रिंशत् ॥ ३६॥ ॥ ३६॥ द्वादशेऽध्याये ऋचा गाहृत्वा यज्ञे षि चोधि यंतेशेषा ऋचो विष्णोः क्रमो र्मतिचत्वा रिंशद्दे सः शुचि षदित्यंतेतृ तीय जुः सवोधि सूरिरि त्येतविश्व कर्मणस्वा रेतिपंचदशः संज्ञान मसीत्यनेनर्ग्भस्याग्नी तिचित्रं तिचिदसीतिहे यज्ञस्रुचश्च तिशेषाश्चतुर्दशानरंशत मृचस्तत्रसुपर्णो मिचतुरवसाना ऋतिनेमो भूत्याग्नि विरंडक पदा द्वादशेयज्ञे षिहादशऋचनु र्थिनरं ॥ १२॥ ५४॥ त्रयोदशेऽध्याये मवित्रा मीतित्रयोदशाग्नि मूर्ध्नेत्येका भुवोयज्ञस्येति चतस्रः कोशा कोशादिति चत स्रोषाटासात्येका मधुमाताऽरुणेकादश सम्यक्त्वंतीतिनवे मम्मात्रि दं सादिति पञ्चाधानं सेषु हेहे यनु र्थी मध्याया तेलोकं ताऽरंद्र मिति तिस्रऽप्रतीकोतालोकं पृणताऽमुष्येदं वित्वाऽतिचयोदशऋचोह्वा पंचाशत्तयज्ञे षि समाशीतिः ॥ ५२॥ ८७॥ चतुर्दशेऽध्याये ध्रुवक्षितिरितिपंचतस्रोयज्ञरंता मूर्द्धावयऽइत्यनुवाकोनेलोकं ताऽरंद्र मिति। तिस्रऽन्धा नंत्येका मूर्द्धासातिहेतिस्रोमध्येचतुर्दशेयज्ञे षिद्वित्रेधनेमसंगृह्यसंपर्यतेलोकं ताऽरंद्र मितिनिस्र श्चतुर्दशेपतीकोपादानंत्रयोविंशत्या ऋचोमेसहस्रमसदश्च यज्ञे षिचतुःपंचाशदुत्तरंशतं ॥ १७॥ ५४॥ पंचदशेऽध्यायेऽग्न मेजातानितिहे अग्नेः पुरोयमित्येकाग्नि मूर्द्धेत्येकविंद्यौश्चनाग्निर्होतारं मितित्रयोवसाग्नेसप्तदशऋतिद्विपदासति ना स्रोयेनऋषयोलोकंपृणेतिचतस्रः पंचदशेतिऋचः षट्चत्वारिंशद्यज्ञे षिनवतिः ॥ ४६॥ ९०॥ षोडशेऽध्यायेनमस्ते षोडशदेऽग्नेऽधस्यत्तरतिमम्मदशयोदशेऽऋचस्त्रयः स्त्रिंशद्यज्ञे ष्येकोनविंशदुत्तरंशतं ॥ ३३॥ २८॥ सप्तदशेऽध्याये अग्नऽन्नऽइतिचत्वारऽमामे अग्नऽइष्कात्येकंनृपदेनेतिपंचेदंदेवानामित्येकमित्स्कंस्तनानियज्ञे ष्येकादशऋ चः पंचानवतिः ॥ ३७॥ ९५॥ अष्टादशेऽध्याये नाभानेदिष्ठसमनोभुवनस्येत्येकाया स्तारंतिचतस्रोऽग्निर्यज्ञस्यात्या ष्याया योताऋचानामेत्यकंत्रयोयज्ञेरकऽअपरंचतुर्विंशतिरष्टादशेऽऋचोनविंशतियज्ञे षिषष्टिश्चित्रिंशतानि ॥ ३९॥ ३३६ २

एकोनविंशेऽध्याये रुचाहोत्रा यज्ञरंतेत्येकापरोऽतिचतस्रोवृत्रस्यसनमितिहे नानाशक्तिरेकाया ष्याऽग्नमितिहे दवायनमि त्या ष्याया तेनाश्वतुराशीतिः पित्रेपत्नीस्तस्तंतेवेदेऽतिचतस्रोऽतिचयसानाऽसापंक्तिरेवोमेऽग्नऽमितिहे ऽत्यचयसानेऽतिशक्व र्योएकोनविंशेऽऋचांचतुर्नवतिर्यज्ञे षिविंशत ॥ ९४॥ ३०॥ विंशतिमेऽध्यायेसप्तऽस्यवोनिरितिद्विपदासायश्चित्रश्रवादेवेऽ काकोमिषंस्त्वाऽत्यचयसानाऽसापंक्तिरस्यपादेचाग्नेऽत्यचयसानाऽपंक्तिरेवोमानात्येकायहे वाऽतिरतिनिस्रः समुद्रेतिरतिनिस्रः समावदतीत्येकाष्याद्दभामीत्यष्याया योताः षड्विंशेऽपयाम गृह्यत्र यत्तुविंशतितमेऽऋचंचतुरश्चयज्ञे षिच तुर्दश ॥ ९४॥ १३॥ एकविंशतिमेऽध्यायेऽग्नेमेवरुणेत्यष्टाविंशतिर्ऋचः शीर्षाणाहोताय सद्दित्यष्याया तानियज्ञे षि त्रयस्त्रिंशदृचोऽष्टाविंशतिर्यज्ञे षिनत्रयस्त्रिंशत ॥ २८॥ २३॥ द्वाविंशतिमेऽध्यायेऽग्नाममग्नऽइत्येकायो अग्नेतमिति त्रसविनुगिरंदशविरोदस्येत्येकाहाविंशेऽऋचस्त्रयोदशयोदशोत्तरंशतंयज्ञे षि ॥ १३॥ ११३॥ त्रयोविंशतिमेऽध्या येहिरण्यगर्भइत्येकायः प्राणतस्त्येकायुंजतेतिसप्तऽकःस्विदितिचतस्रः सूर्यंशितरतिनिस्रोऽयंवेऽअविकेत्येकाऽस क्ष्याअनवद्यमित्यष्याया योताः पंचचत्वारिंशदृचोऽषपंचाशद्यज्ञे षिचतुर्विंशतिः ॥ ५८॥ २४॥ चतुर्विंशतिमेऽध्याये अग्नेत्वत्रपरइत्यष्टाभ्याष्याया योतानिसवोणियज्ञे षि ॥ २४॥ पंचविंशतिमेऽध्यायेशंदद्विरित्यष्टाभ्यस्त्रयेसंतंमवोणियज्ञे षिनुवेकाषेतिहिपसहिरण्यगर्भइत्यष्टाभ्योमानुकमितेनाःषड्विंशद्दचरमानुकमितिषड्विंशतिः पंचविंशेऽऋचश्चित्रंचित्रावसोरिंशत ॥ ४३॥ षड्विंशतिमेऽध्यायेयेषांद्वेनामसेकाचमानाबृहस्पतेतीत्या ष्याया योताश्चतुर्विंशतिः षड्विंशेऽऋचः पंचविंशतिः सप्तयज्ञे ष्येवोयजुरेताः ॥ २५॥ १५॥ सप्तविंशतितमेऽध्याये समाःस्त्वाग्नऽइतिदशोर्ध्वऽअग्नेतिहादशाग्निरेकादशानिताहादशाभिःस्तहरसंत्वत्सरोसीतियजुरेकंसप्तविंशेऽऋचश्चतुश्चत्वारिंशद्यजुरेकं ॥ ४४॥ १॥ अष्टाविंशतितमेऽध्याये होतायक्षदित्यासीनियज्ञे ष्येवमवोणियज्ञेषिषट्चत्वारिंशत ॥ ४६॥ एकोनत्रिंश तितमेऽध्यायेसमिधोऽग्निमिति सप्तपंचाशदृचश्चाग्नेयः ऋष्यो वरत्या ष्याया ष्याया तानिद्वाविंशद्यज्ञे षि ॥ ५७॥ ३३॥

त्रिंशतमेऽध्याये देवसवितरिति चतस्र ऋचस्ततः पराणि सर्वाण्यध्यायोक्तानि सूक्तलक्षणरं शतं यजूंषि ॥ ४० ॥ ३० ॥ एकत्रिंशतमेऽध्याये सहस्रशीर्षेति सर्वा द्वात्रिंशति ऋचाः ॥ ३१ ॥ द्वात्रिंशतमेऽध्याये तदेवाग्निरित्यादयः षोडशर्चश्चतस्र तत्तीयानंतस्य प्रतिमेतिद्वि पदा गायत्री हिरण्यगर्भोयः प्राणतो यस्येमे यआत्मदा इति चतस्रो मा माहिं इ॰ सीदित्येवं यस्मान्नान्यत्परतिहे आपोहयष्ठ इतीरितिहे एतावतीकोक्ताः सह पंचविंशतिर्ऋचश्च ॥ २५ ॥ त्रयस्त्रिंशतमेऽध्याये अस्या अरास्त्रयोध्यायोक्ताः सर्वोऽनुवाकस्त्रयस्त्रिंशतिः शतमेकोनाः सहैकोनविंशतिः शतमृचश्च ॥ १९ ॥ चतुस्त्रिंशतिमेऽध्याये जाग्रतइत्येतन्मादस्योध्यायपर्यंता अशीतिरृचाः शङ्खनाद इत्येवंनामकः प्रतीकोक्ताः सहद्वाषष्टिर्ऋचश्च ॥ ६२ ॥ पंचत्रिंशतमेऽध्याये अपेतोयंत्विति त्रयोदशर्चो युभिरहोमिरित्येकं यजुः वायुः पुनातिति यजूंष्यन्त्यानि एकं रात्येकं पंचत्रिंशदेकत्रिंशति र्ऋचः षडयजूंषि ॥ २१ ॥ षट्त्रिंशतमेऽध्याये यन्मनुरित्येकान्तत्सवितुर्वृणीमहइत्यन्त्या विश्वस्यविरा इदिषदाशन्नोमित्रइतिनवानिशमितिहिद्वे पदागायत्रीनमस्तक्षतीतिस्वस्तिनइत्येकाऽयंमेऽध्याय रक्षाघ्नमृचंसूक्तंचाथषड्विंशेत्रिंशति र्ऋचोयजूंषि चिचेकत्रिंशतिर्द्वात्रिंशदृ ॥ २० ॥ २१ ॥ अष्टत्रिंशतमेऽध्याये यत्तेसमनइत्येकाविंशाआशाइत्येकाश्विनाघर्मइतिहेअभिममितिहे गायत्रीबृहत्यौ मध्येऽनवमानेऽतिशक्वरीवा समस्तव्यस्तसप्ताक्षरत्रस्पंतिवयउहयमित्येकाधानतीहेपायसीरेवतीगायत्र्यवमानाचैकैकतिऽष्टाविंशेत्रयोदशानुर्दशानावाऋचोयजूंषिद्वापंचाशत् ॥ १९ ॥ एकोनचत्वारिंशतमेऽध्याये मनसःकाममित्येकोपश्चभिरुष्णिग्भिश्चनवविंशमेहेऋचोयजूंषिसप्तोनरंशतं ॥ २ ॥ १७ ॥ चत्वारिंशतमेऽध्यायेरंशानास्यमितिनवानुर्दशानेनयेतिचहेऋतिसमरशश्चतिगायपुरनिलमितिहेयजुषीमिति ॥ ३७ मितिदेनीगायत्रीकृतोरिति ॥ शीर्षियजूंषिरिरग्मयंवाचंत्रीत्रीतिचतुश्चत्वारिंशतमेयजूंषिसप्तमऋग्यजुषोसंख्याविभागः ॥ १७ ॥ एकीकृता ऋचः सर्वोः मुनिपदैरभिमिताः ॥ अविरुनाथवाज्ञेयावसिष्ठेनचरामता ॥ २ ॥ एवंसर्वाणियजूंषिरामाग्निवसुयुग्मकाः ॥ अथवापंचभिर्न्युः ३

ना संहितायांनिभागतः ॥ २ ॥ इतिवसिष्ठशिक्षोक्तंऋग्यजुर्विभागंसमाप्तं ॥ इतिनसिक्षासमाप्ता ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ श्री काशीविश्वेश्वरार्पणमस्तु ॥ ॥ अथकात्यायनी अतिदुर्विज्ञेयत्वात्त्वरितस्यादौलक्षणमाह ॥ यदुदात्तानुस्वरेनीचैस्वार्यंचपरतोनचेत् ॥ उदात्तंस्वरितंचास्माद्यचस्यात्स्वरितंपरेत् ॥ आद्यस्यपादस्यार्थः ॥ पदकालेतुयदुदात्तस्वरमनुदात्तमक्षरंभवति ॥ तत्संहिताकालेस्वरितंकार्यं ॥ यदितत्स्यात्परंसंधिकालेपरकालेवानस्वरितमुदात्तन्नभवति ॥ अत्रोदाहरणे ॥ अग्निंदुवस्यत ॥ नंयपिछ्रस्यंतस्यपादस्यायमर्थः ॥ नकेवलमुदात्तात्परमनुदात्तं ॥ अक्षरंस्वार्थं ॥ किंतर्हियत्पदकालेस्वरितंतदपिसंहितायांस्वार्थमेवनस्वरितोदात्तपरं ॥ इत्यस्यत्वा ॥ होतारमृत्विजं ॥ इतिस्वरितस्यापवादलक्षणांतराह ॥ एकीभूतमुदात्तेनस्यादुदात्ततःपरं ॥ नीचंस्वार्थंयथोक्तंचेद्यच्चस्यात्स्वरितान्वितं ॥ एकीभूतमुदात्तेनस्यादुदात्तमितिस्यायमर्थः ॥ उक्तलक्षणस्वरितवर्ज्यमाक्षरमुदात्तं ॥ यच्चयोचापरासंहिता कालेउदात्तेनसहैकत्वंगच्छतितदेवदात्तमेवभवति ॥ ननुचात्यंतभिन्नात्स्वराणां ॥ नहिवृक्षस्त्वंशिंशिरापात्यत्वेनिवेकत्वंदृश्यते ॥ अतःकथमुच्यते ॥ उदात्तेनैकीभूतमुदात्तमितीत्युच्यते ॥ यदा पदकालेनस्वरहस्वस्थानिसंहितायामेकस्वरमुच्चार्यंतेसएकीभावोऽविवक्षितोनान्यः सदाहश्यतेअतोनदोषः ॥ उदात्तउदात्तस्योदात्तेनैकीभावेउदात्तोभवति ॥ उदाहरणे ॥ प्रार्पयतु ॥ विच्याधिस्वरितस्योदात्तेनसहैकीभावेउदाहरणे ॥ अग्नुत्वेअनमसे ॥ अपार्वणं ॥ अपामीवां ॥ परंनीचंस्वार्थं ॥ यथोक्तंचेदित्यस्यायमर्थः एकीभूतेयदुदात्तमुक्तलक्षणं ॥ मापतनउदात्तरमनुदात्तसंहितास्वरंयथोक्तंचेदिति ॥ नचेत्स्वरितोदात्तपरमित्यर्थः ॥ ननुयदुदात्तात्परंनीचमिपरंनीचमिति ॥ अनेनैवचस्वरितस्यप्राप्तत्वादिदंवचनंव्यर्थं ॥ उच्यतेपरकालिनयदुदात्ततः यदमनुदात्तमक्षरंस्वार्यमिति ॥ इदंपुनर्दुदात्तानुदात्तेतिलक्षणेनयत्संहितायामुदात्तपाठिनततः यदमनुदात्तस्वार्यमित्यर्थः ॥ अतोनपुनरुक्तता ॥ अत्रोदाहरणे ॥ प्रेषेभगोदेवीरिति प्रचितस्वार्यमूर्ध्वदात्तेनसहैकीभावउदाहरणे ॥ अच्छेषोमपतिमयः ॥ अमीमदंतगावस्तत्पंत ॥ यस्मात्सवि

नाच्चित स्याय मर्थः ॥ नकेवल मेकाभावनिष्पादनादुदात्तास्तरमनुदात्तमसरं सर्वथैकिं चनहि ॥ यदनुदात्तं स्वरितेनहेतु
भूतभवति ॥ तदपिस्वार्थमेव ॥ यथोक्तवेदित्यनुवर्तते तत्रोदाहरणानि ॥ स्वतोवासाय ॥ गायत्रंछंदोऽभि ॥ इंद्रंद्राभि
ना ॥ नचनुस्वरितानुदात्तयोरेकाभावस्वरितंभवतीत्युक्तं ॥ कथमनुदात्तेस्वरितपरेकाभावेस्वरितस्योदाहरणं ॥ उच्यते
उच्चते । एकपदगतस्यस्वरितादुपरितस्योदात्तस्यानुदात्तसंज्ञावक्ष्यति ॥ तेनात्रापिनुदात्तनात्रोदाहरणे ॥ नापरुद्र
मेवात्रान्यैर्वैलक्षण्यमात्रोक्त्योदाहरणं तितयमवदन्नेकीभूतमुदात्तेनस्वादुदात्तमित्यस्यायमाशयः ॥ यदुदात्तइ
स्यानुदात्तेनसंयुक्तं ॥ इकारेणतदाश्रयोभावितामित्यर्थे यथा उदात्तोदात्तीकारः पूर्वः परेणानुदात्तेनैकीभूतोभवति
कारेणैवोच्चस्तरोनेव ॥ तदास्वरितोभवतिसंहितायामेवोदात्तः यदिस्वरितमुदात्तेवापरतोनभवति । एतद्योजन ॥ स्व
रितलक्षणं ॥ तावदनुवर्तते ॥ अत्रोदाहरणं ॥ अग्नीधनामिति ॥ कीभूतमुदात्तेनेत्यस्योत्तरपदादुत्तरमाह ॥ पदकाले यएकारउदात्तः संहितायां च । ओकारस्यसंयुक्तोयेन ॥ तस्यायमेवतत्र उदाहरणेतेनास्य ॥ नप
दकालेनरत्वर्थः ॥ अत्रोदाहरणे ॥ मारुतीमिवेदौसि ॥ स्वरितंपदमध्यस्यमुदात्तेनसमन्वितंतत्र ॥ पदकालेनपूर्वेणतत्रः
स्यार्थेनुत्तरं ॥ अत्रोदाहरणानि ॥ मानेवपितेवगमेवपक्वरीर्विशेषमाह ॥ एकारात्तावित्रकारोचेदुदात्तः स्वरितंपरं
॥ एकस्मिन्नेवतोस्यायोरीर्थयोर्वेनत्वेपरं ॥ यदस्यस्वरितस्तानेवंजनंनांगायनेयदि ॥ संधिकालेनरतीचः स्यायस्वरत
स्तिता ॥ अत्रोदाहरणं ॥ यदस्तृप्र । कृत्यस्य ॥ परःकालेयदानादः स्वरितः सचतुरप्यते ॥ संकालेवृत्तदात्तस्यान्त्य
यः पूर्वः पदस्तुयः ॥ व्यञ्जनस्वरितात्पूर्वेपंचमेनान्तिमंयदि ॥ स्वरितादुत्तरंतस्यानुदात्तोनादःस्वनेनरः ॥ द्विविधः
स्वरितं ॥ एकः संधिकाले ॥ कस्मुपदकालेपि ॥ एवंहिविधादृष्टि ॥ स्वरितात्परोयदि संहिताकालेतापंचमंव्यंजन
योः संयोगोभवति ॥ तदास्वरितमुदात्तेनकृत्वा ॥ तस्मात्रास्वरितानपदंतरेनादः स्यार्थः ॥ अत्रोदाहरणेवसोर्मदात्त
मंधसः यदेरुनः प्रागुकृष्णोरूपरशाधिणे ॥ कविदुदात्तस्यानुदात्तसंज्ञामाह ॥ नचनीचमितिज्ञेयं ॥ यदेकस्मिन्

पदेभवेत् ॥ प्रचितस्वरितादूर्ध्वमुपोपरिस्थेयंयथा ॥ नीचात्परंयतस्मात्स्वरितासंहिताभवेत् । परंपांयंतुपूर्वस्यास्वरो
द्वंनीचमेवतत ॥ कार्यानंतरेप्रयत्नेभवति ॥ उभयत्रोदाहरणं ॥ रक्षाणोब्रह्मणस्पते ॥ सनोभुवनस्यपतेकल्पेतो ॥ उदात्त
लक्षणमाह ॥ उदात्तंपदकालेयत्संहितायांनयेयवत् ॥ तस्मात्सर्वेयात्रिंवदनुदात्तंनयदिष्यते ॥ अत्रोदाहरणं । अग्निं
दूवस्पत । देवाइदानीं । तथासति । तस्मादुदात्तनत्वमेवभवति ॥ नस्वरितानपि ॥ प्रयज्ञेस्वरितस्यानुदात्तोदाहरणं ॥ इंद्रं
देवीः ॥ पनयस्यानुदात्तस्योदाहरणं ॥ तिस्रोदेवीः ॥ वईमानाइंद्रं ॥ लक्षणमाह ॥ यन्नीचेपदकालेतत्संहितायांन
येयच ॥ उक्तंत्रापिविहीनंचेत्पित्रमवर्णेनदृश्यते ॥ पदकालेयदानुदात्तंतत्संहितायांकालेनयेयभवति ॥ यदुदात्तात्परंना
वर्णमित्यादित्यादित्यादिवारहनंच । अत्रोदाहरणं । पित्रस्यवर्णं । स्वरितलक्षणंचानुद्रयंसमाप्तं ॥ प्रतिकालात्परानिशिक्षाम
मात्रा ॥ ॥ अथगोतमीशिक्षा ॥ अथापिचिद्व्यंजनानिभवंति ॥ स्पर्शांतस्थोष्माणश्चेति ॥ तत्रकादयोमकारांतास्प
र्शाः पंचविंशतिश्चत्वारोंतस्थाः सोयरलवाश्चत्वारोष्माणश्चेतितेषांसप्तत्रिंशतमनेकव्यंजनयोःपूर्वपरिसंयुक्तं
तत्संयोगसंज्ञंभवति ॥ अस्मरपूर्वमसरमथविविधंसंयोगंपिंडोमतव्यंयस्मिंश्चोत्तरेसरेयोनामपिंडश्रुतिय
मसहितमयस्मिंश्चेदारूपिंडंतथैपूर्वकंयमांतस्यवर्जंमूर्णापिंडमित्यंतस्थेयमसंयोगेविशेषोनोपलभ्यस्तस्यशा
रंयमंविद्यादंतस्थःपिंडनायकः ॥ अथानंत्यादिशतिभवंतिकवटतपायशडक्ष्यफागजउदात्तभशाश्चे
त्यथान्याः पंचतेउ.त्रणनमाश्चेत्यथयमाश्चत्वारः तेसंयमाः कुंगुंगुंङुंस्यनंत्यात्संयोगेनंत्यमेवपूर्वीक्षोनेर
व्यवधानवर्जितेनत्रयमायंतेनसंज्ञायतेति ॥ अथसर्वेषांव्यंजनानांहिमाभवतिद्वादशास्वरवर्जनेषचयकटयश
टभारह्योश्चेति ॥ हकारस्त्वेतेमन्यंतेयदिभवंतिहरयोर्मध्यसर्वेवस्वात्संयोगादिकमितिरेफहकारवर्जिताभ्यांपरंक
मितिनकमतेपरमुपधमानीयानुस्वारजिह्वामूलीयानांविसर्जनीयानांपरंनसत्सः प्रत्यक्षयेअथद्वाक्षराणामुदाहर
णं । द्वौतकारौतस्मात्तेसंतमायथापियथेत्यसति । द्वौनकारौयन्नमस्यन्नोदेवी । रुन्धोयाभिद्वौजकारौय

क्षायया उल्लिहानालिमंत्रोद्दीमकारोय मुसिंचेतंम-योग्नु मग्नेद्दोदकारो यंकरुच परमाद्विषया मुभागंवो माम्नुचा
ने जातमंधसः।द्दोमकारोयः सुसीतीपुनानः। सोअग्निः समिधः द्दोयकारोयंयोभ्यः। सहस्राणि वर्तनेस्तिद्दोदकारो यद्दरे यहिधसे मोहालकोसारणीद्दोलकारोमर्णतलोकात ऊर्द्दे मुसिंचे अभिरेवनंलाकः द्दोउकारोभुवि-स्तेच मादीनिकुकुरानकार लकारोरुद्द मरुतेनित्कार्यकारावत्याहीतिदकारयकारोदश्युसमिति चकारमकारादश्वसस्य
तीयामिति यएवेरूपकारोरूपंसोमश्चमंत्रमएवाहुतिरितिस्तेदर्शनि सरकोदंपोदेवस्यानेद्योरकोतिभरिनिस्ये
वमादीनि। यानिचान्यानि पशाकरणेसर्पसामवर्मरोचनाभीवर्तेषु ॥संयमंन्नआपंउद्यतोकानरोनयतपोद
रममहंपलवेहिभावः तेः सर्वस्यानुनासिकतुल्यस्थानकरणंपरंकसमप्रतिषेधक्रमप्रतिभः॥ अथचत्वसराणामु
दाहरणं॥ असरमितिकस्तनमनभवसंभवाचछोचकयातामिहिदद्दधात्रेष्ठोकशशनिचिस्तोहापि॥ प्रसेनिरह
माविस्मरितिपयपाधृस्मिरितिशरणानासप्ररहस्मृतपससनालवंकामिकेनचन॥ सचोन्कामानरोमसेचमा
दीनिशान्मेममसादविरंगयोपायमश्वेदधयायदोर्यतियेननतागोः शृंगेततसारिणिमिमिचासतीपदुत्सापद्रा
उगाकुक्कुंवनजावत्संनजरासमुइमितिददारइत्येवमादीनि॥ पृथममपाठकः॥ आस्थातेकरवायरकरवाबलंच्य
ऊऊरवासयएतंथययानजनामगोजावात्तेजातयिनियायजते। समंजतेपूत्यैजनजपादुदयांउदयारतुभ्यंरास
यासन्पाउइतिननपारकृपाकंपुमेसम्यकांदेनानीअकांप्यंदेनानाम॥ अथअप्सराणामुदाहरणं॥अथचतुरस
राणामुदाहरे॥संयमायमाऽसेनद्वया॥ अग्निरितिद्दोमकारोयमनकारोयजरितिद्दोमकारोयमजनकारोपुनर्मि
द्दोमकारोयममकारोविभद्दोदकारोयममकारोसमर्द्धयममकारोभगमेभांक्तवा॥गृह्णातुतएवभयमनकारः॥ उ
न्नेतीनानेतिनएवममनकारः॥ कस्यक्लिमेतिउदयमनकारःदयासेतिरमकारोविलंबिवृसोवर्णेतितनएवमनकारइति
अस्यप्रत्यमनयुनइति॥इयइयाहापि॥एवमादीनि॥२७॥ अथयमवर्जितानांयथोयइवेउ-उ-नपाकाअन्यान्जनिरव

षमायहिज्ञाविद्रयत्लिरइतिननंमुषा॥चंद्रमाअप्सुनरेतिरवसवा॥ सारायणेगाधया॥साध्यइति॥ कृत्यइतिनत
सनायेकि-उ-कतास्तिरमुरितियपना॥ शाश्वतिनि। उ-उ-कसाकेपवृंरयंतेरजनय॥ माऽयंमाअहस्मि॥एवमादी
नि पैङ्गनस्पारेहंतीनिरहद्दयाताप्रावद्दतिवचनरसंमन्त्रानीतिस्मिंशिरवामत्स्यरयेतितत्तसय॥ अतकरुणाद
नेद्रायमद्दनेमुतमिंद्रायसोमायावरतिननवषाकंत्यइतिणतदवार्गात्येतिमुनीतस्त्रीकृकतरंयंतेरशाश्वता
प्रात्यवद्दयायतोवोद्दत्येवमादीनि॥२॥ अथपंचाक्षरणमुदाहरणं॥ यथाज्योतिर्गोरायुरुप्रहरतिसमतस्यासंसते
तिउ-उ-कषणानाग्निरत्ववेतिननसवा॥ विश्वकन्याइतिपपसनयाइति।उ-उ-कषवापपसनयाइत्यग्नेपुरस्ताहीति
कृष्णाइतिकषणया॥ तार्प्यमिष्टाएवमादीनि॥२२॥ अथसंयमान्यथासमुभ्राइतिदधयमनायादुःखन्यर्थंस्तोति
पपयमनया॥सार्पराज्ञाइतियजनमउ-या॥ मज्झ्याइमिटटयमनयाशुध्योगद्यधयमनया॥पथिनिवोअश्याइति
॥मज्झ्याइतिकुटन्यथमणकारयाधारवपितिवभेतिगगधयमनकारोरुभोविश्वविश्वस्योनिरटवयमनकाररका
वेनर्षमकारइत्यवंशवा॥ धीयन्धिष्यउरायिएवमुरसीनि॥ अथपंचाक्षराणामुदाहरणं॥ अगंचकुत्यासाधितिहो
गकारोयममकारवकारस्यपकारइतिसजनकात्पर्णइतिरतनसनयोवाहावितिरतोगभपनमकारः॥१४॥ अथषम
मासराणामुदाहरणं॥ प्रातिशत्येनिनहिनश्चपुरुस्यातीति उ-उ-कषवागोतमनोक्तंनसमान्दरंसोपोगोभनत्वेपास
इत्यवर्त्मामानावृतिविहरिणासांयोगशण्वनानामसामंवेदनिवप्रनान॥ द्वितीयप्रपाठकः॥ इतिगोतमीशि
क्षासमाप्ता॥ ॥श्रीविश्वेश्वरप्रसन्न॥ ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिशिरव्याणांलितक्रमयया॥ माषुचेनयथापो
क्तातथासंख्याममाहता॥ इयेत्यावर्द्धीपृथमाक्षरेवाकुस्पांतिस्पृथुवुभोश्रावासीत्रेत्यचत्वारोद्रव्यवाहुरबधान
देयतिस्रईजेत्यादश्चनत्यापंचदश॥३॥ कृष्णाग्निवर्हिषेत्यावर्हिरसंग्नेवृहंतमश्चेरसविनुवाहुस्योवाकुस्पांवृह
स्पतेयेत्रत्रयोवृहस्पतिर्यज्ञमिषामादधश्चमंत्रेश्चायोसंवर्हिस्येयोदश॥२॥ समिधाग्निंधृतेवोधयवृहत्वोचाद

DR. BHAU DAJI LAD MUSEUM

श्वासो अदाभ्यः सनो बोधि ऋषीणां यज्ञं यज्ञियो जेषि भोजो जैत्रियो यो मुमनसो वृद्धमनस्तनूपावित्तमस्मद्रक्षसां विदथ्यो देवयज्यया कं यज्ञमहं पुनर्ज्योक्क उशन्तं कामयेऽवीनामदर्शम्॥ ३॥ इमा गिरो देवहूतं वृहस्पतेयं ब्रह्माणः प्रबुधे नोऽध्वरे नूनाय धीतां वृहस्पतिं सुष्टुतं सोमपीतये विश्वेषु शृण्वन्नृषिता हवेषु नो देवेषु रत्नमभजत्वनीषितो वृहस्पतिर्दक्षिणां यज्ञमाभजत्॥ ४॥ अग्नेऽस्तनूर्वाङ्भिर्याह्यर्वाङ्वृहस्पते देवकृतस्यैनसोऽवयजासि वेषि वा। उशन्नुशतः पायया हविरत्तवे हुतं वृहस्पते परिषिक्तमासदं स्वाहा देवा अमृता मादयस्वेमं सुतं पिबतु जातपाशिरं मित्रायेन्द्रस्य मरुतां मनोजुषे सोमं पिबतु जातपाशिरं वरुणायेन्द्रस्य मरुतां मनोजुषे॥ ५॥ देवस्त्वा सविता मध्वानक्तु वृहस्पते मधुमतीरोषधीर्द्यावापृथिवी उतापः। वृक्षं यमग्ने मधुमन्तमीरयो यं त्वं भद्रः सुकृते देवयुर्जनः॥ ६॥ यास्ते अग्ने सूरयस्तिग्मजम्भ तपुर्मुखोऽयासः सन्त्यर्चयः। ताभिर्देवानामवसे सहूतिमेहा वह बर्हिषा सादया पशुं॥ ७॥ उप यामगृहीतोऽसि वृहस्पतये त्वैष ते योनिर्वृहस्पतये त्वा॥ ८॥ देवस्त्वा सविता वेत्वाच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। तस्य ते पवित्रपते यस्य मे कामः शकेयं तं मे राध्यतां वृहस्पतिर्विश्वकर्मा विमुञ्चतु॥ ९॥ उपयामगृहीतोऽसि वृहस्पतये त्वैष ते योनिर्वृहस्पतये त्वा॥ १०॥ युञ्जानः प्रथमं मनस्तत्त्वाय सविता धियः। अग्नेर्ज्योतिर्निचाय्य पृथिव्या अध्याभरत्॥ ११॥ युक्ष्वा हि देवहूतमाँ अश्वाँ अग्ने रथीरिव। नि होता पूर्व्यः सदः॥ १२॥ वृहस्पते परि दीया रथेन रक्षोहामित्राँ अपबाधमानः। प्रभञ्जन्त्सेनाः प्रमृणो युधा जयन्नस्माकमेध्यविता रथानाम्॥ १३॥ गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुपमश्रवस्तमं। ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनं॥ १४॥ महाँ असि सोम ज्येष्ठ उग्राणां बभ्रुरेकोरुणां। वृत्रहा देवानां असि॥ १५॥ त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः। त्वमा ततन्थोर्वन्तरिक्षं त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ॥ १६॥ त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थां। तव प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः॥ १७॥ त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्ववेदाः। त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महित्वा द्युम्नेनाद्युम्न्यभवो नृचक्षाः॥ १८॥ त्वं सोम तनूकृद्भ्यो द्वेषोभ्योऽन्यकृतेभ्य उरुष्य। त्वं हि मन्त्रकृत्कविरवितासि शश्वतः॥ १९॥ त्वं सोम सुविता वार्याणि त्वं विश्वानि सौभगानि यन्हि। त्वं विश्वा अभि पासि व्रतानि॥ २०॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २१॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २२॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २३॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २४॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २५॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २६॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २७॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २८॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ २९॥ त्वं सोम प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्रचरा सोम दुर्यान्। दुर्मादशंसो वि हि जिहीळोऽस्मद्द्रीचो अप सेधा सदा नः॥ ३०॥

Digitized with financial assistance from the Government of Maharashtra on 11 June, 2017

मिन्द्रो विंशतिः ॥ २८ ॥ समिद्धो अंजनन्वृद्दिव्यं वहोः कृत्तीरं बाहू उपबंधनानि हृयं हृदयं पुत्रं विभृता वाचि नोपि
ना प्रमं बाहुरस्य पुत्रस्य पुत्रस्य ब्रह्मणस्पतिः सोमो अधिब्रवीत्पर्यंति बाहूं मा नाहृदयं बल मोजोवयुः यो म्यो बार्हस्य तो बाहूं
ता हृदस्यनयेत्र पोविंशतिः ॥ २९ ॥ देवस वितर्ब्रह्मणे ब्राह्मणमयं कृधि वृहदयं विदत्कारि बलं हृय मुत्सादेभ्यः कुरुभ
धर्मायवधिरंब्रध्नस्य वेन्द्रो बलायेवृहतादिनर्दः शत्रा पार्इंवरा थातेरा वत्या पमादश ॥ ३३ ॥ नदेना ब्रह्मह्वमा
वधूतयहूहतीः सनोबधुः पंच ॥ ३२ ॥ अस्याजरासो वर्हिः पंचपिबंच पमानवृज्ञादित्यवृक्षं सूर्यंगीरिरइयातेरन्द्रा
युवृहस्पतिब्रह्मचत्वारियेशांबरेवृहतामिमानोदक्षमिः सविनर्हृयं बहुलं बाधतेतमरुध्यस्थिरात ॥ ३३ ॥ यज्ञाग्रतोमा
यपंबृहिदेवोपिवतं सरा दः मिश्रवृहतीब्रह्मचत्वारियोविभर्तिब्रह्महृयं मुतनोहि वुध्यस्वृक्षस्यबाधिचनुर्दश ॥ ३४
अपेतोब्रवीमिवाधस्वकिल्वियन्नयं ॥ ३५ ॥ ऋचंवाचंवृहस्पतिर्हयं ब्रह्मसणोतिः प्रब्रह्मशरदः श्वत्वारि ॥ ३५ ॥ देव
स्यत्वाबाहुभ्यांवृहतोमेतुब्रह्मणः मधोः पिबतपितोनोबाधिपंच ॥ ३६ ॥ देवस्यत्वाबाहुभ्यांवृहतोप्रेतुब्रह्मणः मधोः
पिबतपितोनोमिपंच ॥ ३५ ॥ स्पृतयेत्वामधोपिबतब्रह्मचत्वारिवर्हिर्यो विशोबधुवस्वृहन्मयिदश ॥ ३८ ॥ सारामा
णोयोवृहस्पतिरस्मेममतनोवलेनब्रह्महृयंपंच ॥ ३९ ॥ इशावास्यमाग्रतः क्लिवेसमररंबब्रह्मसंतंत्रीणि ॥ ४० ॥ येत्रादिर
समेख्याच ५७४ ॥ संहितायोक्रमेणच ॥ एते३० ष्यः समाख्यादृष्यः प्रकीर्तिताः ॥ इति मोक्ष्यशिक्षासमाप्ता ॥ ॥

॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥ ॥७॥

श्रीमन्नारायणजीमहाराजानांकृपयाप्रेतर्क्षिपाठलोपायंग्रंथः ॥ शुभंकृ १८७ श्रीधननागाह्वभाद्रपदशुक्लैकादश्यामग्रंथोयंप्रति
ष्ठश्च